

СПЕЦИФІКА ПРОЦЕСІВ ПЕРСОНАЛІЗАЦІЇ ТА ПРИВАТИЗАЦІЇ ВЛАДИ: ВОЖДІЗМ

Авксентьєва Р. О.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Науковий керівник – д-р політ. наук, проф. Комарова Т.Г.

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, каф. політології

м. Харків, Україна

e-mail: avksentteva@gmail.com

This paper considered the specifics of the existence of such processes as privatization and personalization of power in the conditions of the modern world. Special attention was paid to the analysis of traditional forms of domination, such as patrimonialism (as a special case – cult of the leader), patriarchalism, gerontocracy. Various theories of state development were also considered, mostly the concept of "the state as a stationary bandit". A separate place in the work was devoted to the study of the institutionalization of pre-state practices of power control for the legitimization of the state order even in conditions of complete democratization

Сутність вождизму полягає в пануванні, зазвичай довгостроковому, однієї певної людини, яка наділена великими повноваженнями й має змогу безперешкодно їх реалізовувати – це яскравий приклад персоналізації влади. Вождизм тісно пов'язаний з такими поняттями як лідерство, деспотизм, культ особистості, тиранія. Це дуже давній тип володарювання, який був поширений ще за часів родоплемінного устрою. Проте цікавим є той факт, що не дивлячись на давнє походження й суттєву відмінність між суспільством минулого сторіччя та сьогоденням, цьому феномену вдалось зберегти свої основи й продовжувати функціонувати в тих масштабах, в яких можливий хоча б мінімальний розвиток.

По-перше, визначальним елементом у розвитку цього феномену є структура суспільства. Вважається, що громадянське суспільство не припускає становлення культу особистості, абсолютного возвеличення однієї особи над іншими людьми, бо воно має на меті підтримання балансу між владою та суспільством. У громадянській культурі людина має розуміти свої права та обов'язки без тиску зі сторони держави, таким чином вона сформує цілісний образ дійсного громадянина. Проте це можливо лише в тому суспільстві, де люди здатні досягти консенсусу не порушуючи права один одного, дотримуючись загальногромадянських інтересів, а держава при цьому займає позицію «стороннього спостерігача». Даний підхід до справи збалансовує відношення між політичними елітами та простими людьми. Політичний лідер тут у вигляді менеджера, що має відстоювати місце своєї країни на міжнародній арені та піклуватися про ситуацію всередині держави. Він має щоразу доводити

власну ефективність [Almond G., Verba S., 1963]. Таким чином, громадянська політична культура притаманна демократичному політичному режиму і розповсюджена у таких країнах, як США та Великобританія.

У свою чергу традиційна політична культура характерна для авторитарних та тоталітарних режимів. Тут визнається ієрархія між головою держави та суспільством, а традиції лише сприяють зміцненню такого укладу. Основою вождизму є архаїчні постулати, котрі пролонгують його існування. Через те, що картина світу в традиційній культурі формується через постійне відтворення заданих ще в давнину зразків поведінки та звичаїв люди не можуть навіть помислити відійти від встановлених норм. Так, у Північній Кореї вже не одне покоління людей народилось в період правління родини Кімів і вони не уявляють керівником своєї країни когось іншого, окрім спадкоємців цього роду. Відбувається легітимна приватизація соціально-політичного простору зі сторони держави, сакралізація особистості, що наділена владними повноваженнями і панування жорсткої цензури. Останнє є необхідною умовою для того, аби уряд країни міг підтримувати той рівень обізнаності серед населення, який вважає допустимим, для безперешкодної діяльності в політичному, економічному, соціальному і інших секторах.

Таким чином, ми можемо побачити, що в розвитку процесів персоналізації та приватизації влади, як в разі коли вони розвиваються окремо один від одного, так і в ситуації, коли одне породжує інше, важливу роль відіграє антропологічна складова. Відомий американський вчений Маршалл Салінз у своїй статті «Бідняк, багач, бігмен, вождь: політичні типи в Меланезії та Полінезії» розглядає відмінність природи влади політичних лідерів у двох регіонах Океанії. Він протиставляє різко відмінні за розвитком одна від одної культурні провінції Меланезію та Полінезію. Це сільськогосподарські регіони з розвинутою формою ієрархії, але в першому випадку політичне об'єднання є погано розвинутим, а у другому – добре. Така ситуація, на думку дослідника, пояснюється різністю політичних структур. Хоч в обох регіонах поширений вождизм, але характер лідерства є кардинально відмінним, що обумовлює собою протилежну структуру інтегрованості суспільства в політичне поле і масштаб повноважень керівника. Полінезійський вождь має формалізовану владу і це лише допомагає йому монополізувати соціально-політичний простір, заповнюючи кожну керівну нішу «своїми людьми». У цьому випадку влада переходить від батька до сина, де окрема родина може формувати конкретний політичний інститут. Таким чином влада розглядається, не як загальний ресурс, а як капітал верховного керівника чи групи керівників. В Меланезії навпаки – персональне положення керманіча є більш хитким. Бігмен хоч і наділений авторитетом, престижем і владою, проте все це не є константою. Він має постійно доводити свою

ефективність на посту, а допомогу чи підтримку від соратників він отримує лише як відповідь на свої послуги чи допомогу їм [Sahlins M., 1963: 285 – 303]. Саме по собі політичне лідерство не є негативним феноменом і не завжди призводить до персоналізації влади. В залежності від типу суспільства і його історичного досвіду ми можемо казати про тенденції зрощення професійного і сімейного в апараті управління і як наслідок утворення кланократичних державних інститутів з закритим доступом.

Концепція американського вченого Мансура Олсона щодо держави, як стаціонарного бандиту розглядає логіку суспільного існування, коли виникає зовнішня конкуренція і сильніші намагаються асимілювати слабших, тому верховна влада намагається захистити людей своєї громади, надати їм відчуття безпеки аби у відповідь населення було лояльним до державної політики [Olson M., 1965].

Функціонування сучасної держави, як організованої злочинності, на постійній основі чи періодичне звернення до цього формату зазвичай викликано страхом змін того соціально-політичного укладу, до якого вона звикла. Практики зрощення політичної і економічної еліти; корупція; контроль не тільки над правозахисними органами і армією, а й над тіньовою сіткою кримінальних угруповань; великий розрив між елітою та суспільством – все це звичайно становить загрозу демократії, але піти проти державної політики також важко, особливо коли людина зростала в тій картині світу, яку їй намалювали зверху і вона не знає інших способів розв'язання проблеми.

Список використаних джерел:

1. Almond G., Verba S. *The Civic Culture or The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations* Sage publications. 1963. 574 p.
2. Sahlins M. *Poor Man, Rich Man, Big-Man, Chif: Political Types in Melanesia and Polynesia. Comparative Studies in Society and History.* 1963. Vol. 5. No. 3. Pp. 285 – 303. URL: <https://web.archive.org/web/20140101000000/http://tapera.info/textos/sahlins,hrhp.pdf> (дата звернення: 03.03.2024).
3. Olson M. *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups.* Harvard University Press. 1965. 212 p.
4. Кушнерьова Т. Феномен вождизму: від досвіду минулих років до сьогодні. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна, серія «Питання політології».* 2018. Вип. 33. С. 32 – 35.